

3

Rudolf Schwarz: Staveniště Evropy

2851

Staveniště Evropy

Rudolf Schwarz

Staveniště Evropy

1936 Ve Staré Říši na Moravě

Panu

Vilému Opatrnému

v jednomyslnosti plánu na Staveniště Evropy

oddaně J. F.

Rudolf Schwarz: Staveniště Evropy

Něco velikého se děje mezi námi, a ti, kdož jsou tím v srdci dotčeni aneb na tom spolupracují, pocítují hluboké štěstí, že jest to něco *nového*: vzkříšení umění stavitelského. Jasný a v světlé čistotě svého přísného mládí vzniká nový řád prostorů a děl, forem a lidí na zbořeništích zastaralých vzpomínek, smyslu pozbyvších nároků a špatně pochopených symbolů, a zde a onde a všude zdvihají se nová díla, jejichž tvar bylo by lze přirovnati k tvaru přírody na sklonku zimy, ještě beze všeho bohatství, a přec už ve všem naplněný přísliby a tuchami, že to jednou bude; tvar, jenž nečeká jiné ozdoby nežli ozdobu něžně milovaného a pečlivě chráněného lidského života; jenž jako jediná toliko ozdoba objímá lidské tělo; ve vší své jasnosti konečně tedy opět

skutečná díla, stavby, věci a proto také lepší nežli všechny pokusy je vysvětliti.

Takové pokusy jsou četné a maťou se navzájem, protože každý z nich sice vidí tu neb onu stránku té nové věci, nikoliv ale to, oč zde vlastně běží; z té části však, kterou spatřil, udělá celek, a tvoře pak definici, ničí zase to, co právě ještě na těchto dilech tak hluboce dojímal, totiž že jsou pravá a celá. Jedni vidí nové prosvětlení a vykoupení techniky, a mají pravdu: nový řád zabírá pro sebe vítězně také „*techniku*“. Nové vtělení rozumu (*ratio*) v dílo, rozumu v jeho velkolepé jasnosti, vidí v tom druhí, a také to jest správné a jest to také dobré, zvláště spatřuje-li kdo s námi přísný úkol Evropy v konkrétnosti, mužné kázni, vědomí a rozumu (*ratio*), a zpronevěru na tom považuje za zpronevěru na úkolu, který Evropě vytkla Prozřetelnost, ale v základě to nepovídá o mnoho více, nežli že tyto věci stojí nekonečně mimo všechny racionalismy a právě proto že jsou s to

přinést plod a dílo. Zase jiní vidí v tom návrat k živlům, postoj poslušnosti a naslouchání, který zase pokorně přijímá každou věc, pokud jest řádná, a v tom, v čem jest řádná, a který především zase s úctou a bez výhrady se setkává s člověkem i tam, kde stojí uprostřed prostých nezbytností, který vše s díky přijímá jako prvky nějaké vznešené architektury a který dovede velkolepou formu založiti na hluboké věrnosti, kterou se zavázal prosté skutečnosti. I to jest správné a jest to nádherné, ale v celku jest to přece toliko jedna věc, a zde právě tkví nebezpečí, že se člověk stane pouhým posluchačem historie, že přijme nálezy dějin příliš doslovně, že neuvidí rozdíl mezi tím, co zde jest, co pevně stojí a býti musí, a tím, co stojí volně, co tu jest, ale co by mohlo býti též jinak aneb jest ještě jinak možné, co jest předem dáno jen jako nejasné tušení, samo sebe nechápající přání, nejistá a bezmocná možnost, která se stane skutkem jen tehdy, bude-li udělána; jest

nebezpečí, že člověk bude více věřit v dialektiku neživého materiálu, který přec jest toliko *kuklou* budoucnosti, nežli v možnosti tvořící svobody. A ještě jiní vidí zde vznikat doklady nového společenství a domnívají se, že v tomto společenství poznávají kolektivum. I to jest pravda. Nikoliv ovšem v tomto smyslu rozsáhlého kultu serie, neboť ať jakkoliv jest uschopněn právě princip serie jakožto součást našeho nového řádu, přece zůstane povždy toliko příspěvkem; dosadíme-li ho samotný, zvrhne se v strašlivou heresi. Jisto jest tedy, že se zde ohlašuje nový způsob řádu pospolitosti. Dosadíme-li ale část za celek, vznikne dílo, které pod zástěrou kolektivity nezapře rysy komunistické herese, strašlivou negaci všech tvůrčích závazků a přímo opak pokorného stanoviska k věcem, jež jsme právě ještě poznali jakožto nové a nadějné, neboť není horšího bludu v názoru na věci nežli zneuznání jejich nejvnitřnější vlastnosti, totiž že jsou své a mají své: tak

vzniká *technicismus* jakožto nejzazší protiklad k věřícímu dílu pravé techniky. Pravdou však jest, že věrné poslušenství zákonů věcí poskytuje silné prvky společenstevní a že tyto prvky v našich nových stavbách mocně se vtělují v dílo.

I nesprávnosti se říkají; však už to, co jsme právě jmenovali, nebylo už jen jednostranné, nýbrž nesprávné. Tak například, vyložíte-li plnost věcí v těchto dilech jako pouhou věčnost (tyto falešné výpovědi jsou ovšem zase zárodky zkažených děl) a tu zase míníte ve smyslu úzké a bezduché odbornosti bez souvislosti s celkem nebo ve smyslu hloupého, spokojeného a z účelu se těšícího materialismu, anebo ve smyslu míněném původně při vynalezení slova *magický realismus*, který sice byl vážně míněn, ale stavitelskému umění nic nepovídá (záležitost malířů a spisovatelů: ukázati bezútěšnou opuštěnost viditelných věcí ve sféře hrůzostrašné úžasnosti jakožto vlastní stav světa a zaklínati tyto věci

obtahováním jejich obrysů), aneb když ji vyložíte docela snobsky se špinavostí někoho, kdo jest v koncích.

A tak definice zastírají spíše smysl tohoto díla, nežli aby ho vyjasňovaly. Ale i díla sama odhalují jej jen zřídka. Jen tu a tam, a to ještě nikoliv v dokonalé jasnosti, nýbrž znečištěna nedokonalostmi výrazu a chybami v provedení, odhaluje se pravda; a to, co se jeví zvláštním a novým, právě to často není to vlastní, nýbrž jen to, co bije do očí a co jest v módě. Musíme také i díla ještě lišiti, vyjasňovati a vykládati, abychom objevili, co se jimi skutečně míní, dějinný pohyb, ideu, která postupně ráda by se tu uskutečnila.

Právě to, co jest nejvnitřněji míněno, dá se obyčejně nejtíže nalézti, nikoliv proto, že jest to příliš složité, nýbrž protože jest to příliš prosté. Úmysl nějakého dějinného hnutí proniká vrstevníky příliš hluboko, nežli aby jim přišlo na mysl, že by to mohlo býti také jinak a že by se bylo nač ptáti:

všechno se rozumí samo sebou. Až teprve ti, kdož přijdou po nich, stojí před dokonanou ideou s otázkou, čím vlastně byla a co znamenala. Jak samozřejmou jest idea ve svém růstu, tak nepochopitelnou jest, když jest dokonána. Tisíciletí to trvalo, nežli byla v mnohonásobné přibližnosti dokonána pyramida, která přec byla dána už v prvním náhrobním pahrbku, ale když byla hotova, tu byla už také mrtva. Podobné, staletí trvající hnutí vybudovalo kathedrálu, a když už se konečně dómy dařily, umřela ta myšlenka tak rychle, že už často ani nebylo času, aby se dokončily věže. Legendy vypravují, že prý se to mistrům podařilo až tehdy, když svou bezradnou duši prodali cizím mocnostem. A s menšími formami jest tomu nejinak: Kdopak ještě skutečně rozumí, co mínilo minulé století anebo věk absolutních států? V nekonečně zdoluhavém odhalování vzniká veliká forma, již zploditi jest nesmyslným smyslem epoch, ale smířlivá dobrořivost

dějin nechává umíratí ty velké věci v jejich velikosti, aby je ušetřila stáří. Opuštěn svou ideou řítí se pak lidský duch zase v nejhlubší propasti přírody, a co pozůstatek nezbývá nic než velká zřícenina. Jeho cesta dějinami stává se jakýmsi procházením katastrofami, a zůstáváti v tradici znamená proň věděti o tajemství zániku a sloužití rodící se formě jako úkolu, který pravděpodobně nemá jiného smyslu, nežli právě aby byla vypracována nová forma, snad aby v ní byla dobytá nějaká nová zkušenost o bytosti Boží, která formami *oplývá*: Možná že všechny dějiny jsou hrou, jejímž smyslem jest, aby vznikala hojnost forem.

Hlavní otázkou není tedy, co ten neb onen veliký mistr vyslovil obzvláštního, nýbrž čím přispěl k růstu dějin. Zde jest největším mistrovstvím to, kterému se podaří vykonati, co se dalo očekávati, vysloviti, co bylo nepochybným, uskutečniti, co už stejně se chtělo odhaliti; jeho mistrovství jest

pomocí při zrodu tohoto nepochybného, co i samo od sebe by se zrodilo, co však přece samo od sebe zroditi se nemůže, nýbrž potřebuje k tomu jeho. Jeho výkonem není to, co jest obzvláštního, nýbrž to, co se dá očekávat: ten se nám jeví velikým umělcem, kdo nebrání, aby věci pod jeho rukou staly se takovými, jakými chtějí býti. A přece jest tomu zároveň také docela jinak. Dějiny chtějí býti vykonány, ne jenom odhaleny, k dílu jest třeba plánu. Žádná dialektika dějinného pochodu nezplodí správného vyřešení, nevynalezne-li ho nějaký mistr. Dějiny mohou se pokaziti: Věci jsou zralé pro veliké dílo, a mistr nepřichází nebo ho lidé k dílu nepustí. A tak smutně odumírají. Bída se stává do nebe volající: Nepřivolá žádného rozřešení, není-li jí darován vykupitel. Není žádného zákona, který by zajišťoval, aby nejlepší naděje staly se skutečným světem. Žádný „vývoj“ nezaručuje, že se něco z temnoty vyvine: Látka dějin jest nevládná a

těžká. Co jsme tedy právě nazvali ideou dějin, to není idea tohoto materiálu ani nějaký titánský vpád, nýbrž jest to *mezi* člověkem a látkou, a může se to zdařiti i pokaziti, státi velikým i malým, jest to předem dáno i stojí to volně, tajemství lásky.

Takto zkoumáno vykazuje toto hnutí novou *formu* a nový *obsah*. Nad to vykazuje *stavitelské provedení* v obzvláštní ryzosti, a toto zase jeví se symbolem nebo spíše *smyslem stavitelského věku*.

O první věci dá se nejméně říci. Poukázali jsme už na zvláštnost této nové formy, jakožto na zvláštní prostotu a věrnost úkolu, která jest tak veliká, že se zdá, jako by forma vystupovala z věcí samých, jestliže jim upřímně sloužíme, z prvků, které jsou vydatny a bohaty způsobem neočekávaným, o němž měla dosud zkušenost skoro jen technika. Vždyť jsme doposud znali takřka už jen *representativní* tvárnění, prováděné na *ideál-*

ních útvarech; tento způsob tvárnění ze srdce věcí pěstovala od úpadku gotického učení takřka už jen technika se zvláštními předpoklady svého světového názoru, zejména představou materiálu jakožto nosiče napětí a odporu a pak ovšem také křesťanská ethika se svým zvláštním požadavkem čistoty, pro kterou nebylo rozdílu mezi jsoucнем a zdáním. (Ethika a technika vyrostly asi historicky na téže půdě.) A teď najednou tento postup v konání díla stává se tak rozsáhlým a plodným, že vedle něho idealita jeví se skorem ideologií. Vidíme s radostí, jak tato nová forma žití vítězí v mnohých oborech života a její pokrok jest tak samozřejmý, že nutno věřit, že se tu z chaosu forem přechodné doby uvolňuje budoucí forma duchového žití, které více než kdy dříve se vyznamenává pravostí, nepokrytostí a hloubkou věcí a tvarů, jak jsou samy sebou ve svém jasném bytí. (Při tom ovšem asi mnohá věc zdá se jasnější, nežli vskutku jest. Pravděpodob-

ně teď věci samy stanou se nesnadnými. Dosud nepovšimnuty a zahaleny, vystupují na světlo, a ukazují se, že jsou v sobě složité a že mají mnoho prostorů, takže teď jednota věci a konání sama se stává tajemstvím. Zdá se, že v té nové formě věci stávají se samorepresentativními.) Že však právě nyní forma nezdá se ničím, co jest uloženo, nýbrž něčím, co věci samy požadují a do jisté míry plodí, tento nový způsob vázati na sebe látku a dílo, to se opravdu zdá býti formou žití, která se tu vylupuje. Pro věci jest to osvobození, neboť takto může nyní každá státi se dokonalou; umění stává se pochybným v representaci a zároveň mohutným ve skutečnosti a vážnosti.

Čeho forma to jest? Co jest to, co se tu chce zroditi a takto zroditi, jak se nyní rodi? Mnozí řeknou bez uvažování a bez pochybnosti, že jest málo těch děl, která se opravdu podaří, a to že vlastně jsou jen díla, jež se dotýkají hospodářství a sportu, továrny, závodní dráhy a pak ještě ko-

lonie. Zde ovšem nutno nyní povážiti, že v oblasti konání a děl, v oblasti nikoliv přemýšlivého rozjímání, nýbrž pokračující produkce neplatí to, co jest bez chyby a správně myšleno, nýbrž to, co se *podarí*; že jenom to, co se daří, má právo býti a že jen to se daří, co jest už na čase. Je-li tomu tak, že se daří jen věci tohoto druhu, pak jsou to jen místa kultu strojového člověka, a to pak znamená, že ta nová forma, jak jsme ji popsali, žádá jako obsah tohoto člověka – lze-li ho vůbec ještě zváti člověkem – jeho jest budoucnost. A tak snad by na konec měly kolektivistické nauky přece pravdu. Ale právě to nemají. Podívejte se na tato díla, jak ve skutečnosti jsou. Dojista továrny, sportovní dráhy, kolonie. Ale jsou to ještě tytéž věci, jež jsme tak včera nazývali? Jsou to ještě táž místa hrůzy zpusťšeného lidství? Dojista už nikoliv.

Tyto kolonie přec opustily už skoro všechno, co včera ještě vyznačovalo dělnickou čtvrt, zasta-

vený blok s jeho zadními domy a dvory beze světla, jeho přeplněnými prostory, jeho popuzující frontou, a směřují v jasných řadách staveb k slunci, vznikají jako produkt pečlivé všímavosti ke všem požadavkům důstojného bydlení. Dojista jsou to ještě továrny, ale včera byla továrna přece ještě jiná: byla místem namáhavého trápení a vlastní těžké práce, a poznenáhlu přece i zde člověk se stává svobodným, velmi poznenáhlu. snad a nikoliv všude (bída v dolech se dokonce ještě zhoršila a v přítomné chvíli vůbec všechno zase poklesá), a přece jsou místa, kde dělník se stal pánem, a právě taková se nám zdají býti přesvědčivými obrazy budoucnosti: dejme tomu elektrické centrály, anebo přehledné stavby nových strojů o vysokém tlaku. Kde včera ještě davy prováděly mučivou a špinavou práci, tam jich stojí dnes několik málo a jsou pány. (Mnoho dělníků ztratilo při tom ovšem práci a věční romantikové na to nařikají. Možná že v ji-

stém smyslu mají dokonce pravdu, neboť s prací se jistě ztratilo mnoho dobrého. Kromě toho by práce, kterou třeba ještě konati, musila býti lépe rozdělena. Ale nemá-li už tolik dělníků nic na práci, pak to přec také dokazuje, že nenadchází doba dělníků, nýbrž že už minula, a že dělníci nejdou vsříc nějaké nadvládě, nýbrž že stanou-se se pány, přestanou býti dělníky.) Továrny se daří, toť jisto. Ale tato nová a opravdu se dařící díla nejsou už místy práce, která se tu skorem stává už zbytečnou, nýbrž místy svobody a vlády. V tom všem mohli bychom ještě pokračovati. Mohli bychom poukázati na nejoblíbenější předmět nového díla, na školu, která už také není tím, čím byla včera, nýbrž přes všechny překážky a přes všechnu zlou vůli přece jen pomalu začíná býti velmi jasným, lehkým a světlým místem lidského vzdělávání. Na konec mohli bychom k příkladu závodních drah ještě říci, že jsou sice místy a svědky hlubokého úpadku, že však ještě i v upad-

lém sportu něco tu jest, a to na půdě, jež byla odejmuta práci. A bylo by lze ukázati, jak ta četná místa pro zotavení a léčení stala se možnými právě také jen tím, že na světě práce byla vynucena sociální zajištění jakožto potvrzení a uznání, že jsou obory lidské bídy a jejího léčení, vůbec obory prostého lidství, jež oboru práce na věky unikají.

Bylo by nesprávné říkati, že to, co se zde děje, jest konec techniky. Mnohem spíše jest to její začátek. Svět, který se tu stává skutečností, jest stále ještě starý svět evropský, a to znamená, že jest stále ještě určován „technikou,“ jestliže přijmete s námi toto slovo jakožto označení velkého evropského díla dynamisace. Nic nezapíráme, na nic nezapomínáme. Už po tisíc let, a snad ještě déle, budují Evropané na nové pyramidě, tajemné, dynamické základní figuře, již hledí dosáhnouti po stupních racionalisace přirozené látky světa. Pravděpodobně jest doko-

nalé vybudování této rušné figury, která rozkládá látku v napětí a síly, a co jest v klidu, v dokonalý pohyb, ideou, která jest Evropanům uložena, a tato idea není ještě zcela odhalena. Teprve potom snad bude technický vývoj zakončen a technická forma se možná přes noc stane nesrozumitelnou jako pyramida Chufova, prozatím však věci nejsou ještě tak daleko a technika zůstává. Zaťrpklá výčitka, kterou často slyšíme, že totiž tento způsob stavby jest příliš nový, není tudíž pravdivá, neboť forma už tu byla. (Této výčitce jest možná nový tento způsob, neboť jest načisto *nehistorické*, vyčítá-li kdo, že dnes jest něco jinak, nežli to bylo včera; dějiny neznají vlnění a křivek, nýbrž jen katastrofy.) Ale zdá se nám, že bylo dosaženo nového stupně této veliké výstavby. Vždyť právě tam, kde včera ještě svět byl tvrdý a těžký, právě tam děje se nyní cosi nevýslovně vzácného a dojemného: technika stává se krásnou. Krásou nemíníme půvab a líbeznost, jakou

každým rokem přináší do kraje jaro, nýbrž onu zářivou krásu, v níž nějaký svět stává se sám sebou. Stavši se krásnou, stala se vlastní a sama sebou. Proto zde pak přece jen nemůžeme už skutečně mluvit o technice, ježto se uvolňuje ve vyšší řád a stává se *stavitelským uměním*. Tím míníme podstatnou náplň. Nová Evropa nebude v tomto smyslu technickou, nýbrž stane se *stavitelskou*, a to právě vyvyšuje stavby nového způsobu daleko nad jejich počet a velikost. Ponenáhlu ukazují se nové obsahy, a to způsobem načisto nesporným a neostýchavým. Bude tedy asi nezbytno jim věřit. Nebude už to člověk pracující a také ne člověk hospodařící, nýbrž – ve vši tvrdosti formy – přec jen *svobodný vládnoucí člověk*. Ta nová díla jsou ještě často díla pracovní a hospodářská, ale právě tím ukazují, že tento svět, jehož prvků se zde člověk zmocňuje a jež povyšuje a otevírá, jest světem *v poklesu*. Hospodářství jakožto úsilí o obecné blaho, ja-

kožto ekonomie, ustupuje. Panovalo jeden den, chceme mu býti vděčni za to, co dalo, a chceme se pokusiti, abychom zapomněli, co vše od nás žádalo. Přicházejí noví páni, a zdá se, že to budou v nějakém novém smyslu „lidé“. I oni budou zajisté míti nějaké hospodářství, ale to bude státi dole místo nahoře a bude jiné. Vznikají nová místa kultu, nová centra vlády.

Nechceme říci, že jest bezúčelno příti se o problémy hospodářství. I ono jest zajímavé jakožto byt' ne příliš důležité a skrovné dějiště začaté proměny. Ztrácí svou nadvládu, a na nejvyšší místo vstupují nyní jiné věci. Ono sice pro to nezmizí, ale bude se mu uskrovniti. Dávalo-li až dosud zákony, bude je musít nyní přijímati. Musí zúžiti svou oblast (ukázali jsme již, že toto omezování jest už v proudu) a musí svůj zúžený okrsek podřídití. Nikoliv proto, že si to tak podle programu žádáme, nýbrž proto, že věci samy už tufo změnu začaly prováděti. A tak i zde jsou

úkoly. Třeba dokončiti revoluce, v nichž tento svět bude podřízen jiné vládě. Konečné obmezení a uskrovnění hospodářské oblasti není ještě provedeno. Ve věcech hospodářských samých panují často ještě myšlenky včerejší, nerozhoduje ještě člověk, nýbrž majetek, nikoliv hodnota nějaké produkce, nýbrž její rentabilita. Stále ještě si hospodářství osobuje rozhodnutí v oborech, do kterých už nemá co mluvit. Má ještě stále tu drzost, ptáti se samého života, zdali se také vůbec vyplácí; zda to něco vynáší, že tu jsou krásní a hrdí lidé jako svobodný lid a že mají chytré a četné děti, zda čest a svoboda jsou dobrým uložením peněz, a více podobných přemrštěností. A tak třeba také na této půdě ještě vybojovati boj, kterému se nelze vyhnouti a který možná bude ještě krutý, jestliže se hospodářství dobrovolně nepodrobí; i zde třeba roztrhati hustou síť lží a pokrytectví, a klidným může vlastně býti jen determinista.

Ale to vše už nejsou ty veliké otázky zítřka. Jediná otázka začíná se zdvihati, a její obrysy jsou mohutné: obrovská otázka po člověku. V okamžiku, kdy člověk a jeho vzdělání – toto ovšem nikoliv v rozředěném a neškodném smyslu humanistů – se chystají chopiti se žezla, v témže okamžiku stává se sám tento člověk strašlivou otázkou, a lehkými náznaky ohlašují se zde již známky pozdějších pochyb, sporů a velikých konfliktů, o něž snad se budou vésti války budoucnosti, jako minulost vedla svou hanebnou světovou válku o čisté zisky a odbytíště. Anthropologická otázka bude otázkou zítřka, což znamená, že by pro nás měla býti otázkou dneška. Při tom ovšem může se státi, že se brzy vyklubí jako otázka theologická a že její zodpovědění předpokládá otázku po přírodě.

Většině lidí jest velmi zatěžko pochopiti takovéto proměny. Žijí ve svém řádu, a ten jest pro ně tak pevný, jako kostelní věž vesnickému dí-

těti. Co se mění, to se podle jejich mínění mění dojísta velmi zvolna. Ale právě to není pravda. Epochy mají krátký život. Čtyřicet lidských věků minulo od výstavby Akropole; tehdy panovali bohové. Co už všechno od té doby nepanovalo a kolika mocnostem nebyly už zbudovány chrámy! Ještě před stopadesáti lety stavěla se města směrem k ústřednímu slunci knížecího paláce jakožto středu absolutního státu. Pak se stavěla občanská města a z nich vznikla ona nevlídná města hospodářská se svými směšnými vysokými domy a správními paláci a svými komickými dopravními problémy: chrámy prodejnosti, stavěné pro lidi, jimž vše bylo na prodej a zbožím, a umožněné teprve až nesrozumitelnými teoriemi o všeobecné bezcennosti a směnitelnosti, zvířecí tvarem i podobou. A to už teď také minulo. V okamžiku, kdy Východ prohlašuje diktaturu práce a zavádí kult stroje, jeví se nám to už jako opožděné provedení našich vlastních předstíže-

ných plánů. Snad by to kdysi dříve bylo bývalo svrchovaně odříkavou poslušností vůči vůli Boží, která jest pro každý věk jinou, stavěti něco takového, teď však už jest zase pozdě a v základě jest takový pokus hoden soucitu, protože nevzbuzuje žádných nadějí. Tato hospodářská města se rozpadnou, jako až dosud každý lidský věk se rozpadlo nějaké město. Mnohé známky toho lze už poznati, a pokusili jsme se je ukázati.

Otevřený zrak vidí lidi táhnouti po zemi jako kočovníky a vidí, že jejich díla se střídají a mění podle stále nových a neočekávaných ustanovení. Kde bylo včera pole, jest dnes poušť, zítra tam bude státi město; i vidí, že srdce dějin jest *neklidné*; pozoruje, že lidský život jest časovou měrou nejtěžší historické váhy, a činí ten strašlivý objev, že dějiny třeba skutečně měřiti na léta. Vidí přicházeti a vadnouti formy a pozoruje s úlekem, že si člověk *ve/mi* musí pospíšiti, má-li nějaká stavba býti vůbec hotova, ježto popud, který ji

žene do výše, neslačí mnohdy od základu k dovršení; vidí, že epochy nebývají větším dilem pokaženy zlou vůlí lidskou — to ovšem také — nýbrž chabostí mozků, které si nedovedou představití, že by něco mohlo býti také jinak, a chabostí srdcí, která nemilují života.

Evropa má dnes zapotřebí opět nového řádu, neboť starý se hroutí. Co včera ještě mělo smysl, jest dnes opuštěno. Řád lidu a forma státu upadají. Výrobní soustavy, které se právě ještě na pohled zdály spolehlivými, nejsou už s to dodati ani to nejnezbytnější. Řád osídlení se stává nerosumitelným: města a země, které kdysi vyrostly z nešlechtěného kořene nebo z nějakého důvodu, kterého už nikdo nezná, jsou zde. Proč jsou zde? Dnešní řád sociální je nepochopitelný: několik lidí hýří a ostatní strádají. Proč? Kam jen pohlednete, všude nalézáte úpadek starého a očekávání nového. Z pudu a náhodně vzniklo toto staré, řád lidu přírodního. Z ideje a plánu musilo

by vzniknouti to nové, daný řád lidu kulturního. Evropa se podobá staveništi, kde se konají přípravy k položení základů nové architektury. Stále a stále větší jest množství materiálu, které čeká na nové upotřebení, stále vzrůstá počet mužů, kteří čekají na plán a práci, ježto staré práce nelze už konati. Teď by tu musili býti plány, aby se z toho všeho mohla vybudovati stavba, jak jest důstojna velkých národů, kteří přec dříve velkolepě stavěli. Musili by tu býti pracovny, v nichž by se zpracovávala myšlenka, zkoušely se látky, vypracovávaly podrobné plány a musily by býti pohotově místní stavební správy, aby plány prováděly a řídily práci.

Ale to vše je jinak. Správa stavby nevypracovala žádného plánu, nezařídila žádných pracoven a nedosadila stavbyvedoucích. Neupravila stavebního místa; to se jen tak zdálo, protože se tam svezlo mnoho materiálu, ale všechn ten materiál tam byl naházen bez ladu a skladu, kam kde se

to právě vozkům zdálo, a jest už z části zkažen a nepotřebný. A co se teď má zítra říci dělníkům, pro které tu není ani mzdy, a kteří se domnívali, že jim bude dopřáno pracovati na velikém díle? Čas jest promarněn, prostředky spotřebovány. Není tu jasné představy, co se teď má státi. Nikdo není s to na něco poukázat, nikdo se nechápe iniciativy, a ti, kdož jsou u vesla a mají moc, ti vůbec nevidí, že by zde měl býti opatřen nějaký plán. Oddávají se astrologickým výzkumům, kdy asi zase stav souhvězdí ohlásí lepší konjunkturu. Vzor stavitelství jest zde a svítí v chaos; nikdo ho nechápe. Jest zde generace, která by ráda stavěla, ale nikdo jí nerozumí. U vesla jsou myšlenky z předvčerejška, totiž liberalismus a materialismus. Kdo by rozuměl tomu novému? Mocní v politice a ve stranách, ve správě a ve vědě milují stavitelství stejně málo jako mocní v hospodářství. Mluvíte-li jim o něm, jest jim jakýmsi světa vzdáleným sněním, i namáhají se, aby vás poučili.

Nemohou se zbaviti té své minulosti. Tato generace, která jest dnes ještě všude u vesla, vyšla z liberalismu a žije v jeho formách myšlení. Dost možná, že liberální předpoklady, čistě jako nauka a jako myšlenky, jsou anebo také nejsou překonány. (Předstihla *praxe* myšlení tam, kde se nezvrhla v brutální myšlení účelové, opravdu daleko liberální předpoklad, že blouděním bez cíle vzniká pravda? To by se přec mohlo změnit jen tehdy, kdyby se myšlení naskytl nějaká veliká *otázka* a kdyby bylo puzeno nějakou velikou *starostí*, jakou byla dříve otázka po Bohu a starost o spásu.) Zcela jistě však *praxe* mocných jest ještě liberální. Politika jest ostatně sama už založena epimethicky; trpké slovo o diktatuře dědů to jenom zjišťuje.

Tento liberalismus stal se nám cizím jako nějaký starý sluneční kult, ale zdá se, že při tom běželo o jakousi okrasnou ale falešnou (a proto přece ne krásnou) víru. Má-li ze svobodné hry sil a

ze zápasu zájmů individuí vzejítí nějaký řád, pak nutno uznati, že se tu hlásí nějaká prozřetelnost; naděje v takový řád předpokládá víru v božskou přírodu, a liberálové byli dosti chytří, aby si přivlastnili příslušného domácího bůžka. Liberální doba ve všem, co myslila, předpokládala božskost přírody, a všechny její činy byly myšleny jako ustavičný kult této božské přírody. Oddávali se rozmarům a nápadům přírody, vrhali se v prvopočátky, jako by tak padali v náruč božstva, které vše předvíдалo, vše rozvrhovalo a řídilo. Osudové setkání se s ní bylo nejvyšší milostí, jaké se mohlo člověku dostatí, a proto velikou láskou těchto po svém způsobu jemných a křehkých lidí bylo umění jakožto inspirované dítě přírody, a tato láska byla tak blouznivá, že se jí konečně toto idealistické umění stalo také opravdu kultem a jeho sídla chrámy. Skrovná moudrost těchto lidí jest vyjádřena slovy „*neshati růsti*“, a skutečné stavění, pokud si ne-

myslí, že je pochopí pomocí nějaké antikvární esthetické theorie, musí se jim jevití v podobě hrubého „*dělání*“.

Dělání totiž jest nezbytným doplňkem liberálního smýšlení; unavený esthet se svým „nechati růsti“ sám si v hloubi žádá toho, kdo by to *dě-la*, aby se přec něco udělalo, a pak si ho může i s jeho brutální silou včleniti ve svůj esthetický svět. Tak se vyvíjí ten veliký kontrast minulého století, které spojuje víru v přírodu se strašlivým pustošením *zvrhlé* techniky, které zavádí své esthetické nauky v takové jemnosti, že už jim skoro nikdo nerozumí a že už pak nikoho nezajímají, a které zároveň s neuvěřitelnou surovostí zuří proti lidskému životu ať už v jakékoliv podobě; které dělá velmi křehké básně, a opatřuje svým básníkům živobyťi otrockou prací. Tento tragický dvojaký ráz doby jest nevyhnutelně dán, jakmile člověk přisvědčí jedné z jeho dvou stránek. Teprve když člověk tohle pochopil, rozumí

stanovisku, našich vlivných lidí, neboť to jest věrným odrazem těchto myšlenek, a jiný věrný odraz nalézáme v programech stran, které jsou tak povznešené a ideologické, že politická praxe musí se zvrhnouti v pouhé *dělán*í; to nalézáme ve správě a jejích orgánech. Úřady jsou ovšem stále ještě výkonnými orgány, ač už tu dávno není žádné vůle, kterou by bylo vykonávat. Iniciativy nikdy mnoho neměly, byly konstruovány pro poslušnost, i vztahují tedy tuto poslušnost velmi liberálním způsobem na přírodu; jejich velikou věštírnou jest statistika; tam jim prorokují bídu přítomnosti i budoucnosti, a to jest jejich skromný kult. Běhají za kdejakou potřebou a jsou upachtěni, neboť co všechno už není potřebou? Cáry všech možných světových názorů, které se kromě toho do úřadu dostaly, zůstaly soukromou libůstkou svých majitelů.

Jsou tu také ještě lidé ducha (vzdělanci) a jsou četni, ale ani od nich nedá se mnoho očekávat;

ti jsou idealisty. Vyrostli ve školách, kde jim nikdo neřekl, že skutečnost má tvář a že tato tvář má svůj význam, a jejich způsob myšlení jest tudíž neurčitý. Žijí ve všeobecnostech a formulacích bez obrysu a tvárné síly, neumějí žítí a také nerozumějí prostému žití věcí. Domnívají se ostatně, že se prohřešují na své duchovosti, jestliže se zabývají věcmi, které mají určité obrysy a množství malých podrobností; jsouce v základě liberální, nepocífuji žádného vztahu k věcem, které stojí na zemi a jsou zделány z hmoty.

Veliký vzor stavitelství poráží zároveň věřícího přírody i pouhého dělníka. Říká, že příroda i sudba jsou dobrým materiálem, nikoliv však domácími bůžky; že příroda jest propastí, z níž člověk může očekávat dobré i zlé, v pochybném případě však zlé, a že přirozená sudba jest naskrze hloupá a takového způsobu, že si ji může člověk prorokovati z táhnoucích oblak, z karet i třebas z usazeniny v kávovém hrnku, když už se

zříká toho, aby svůj osud sám konal; že člověk se konečně zvrhne až v odpornost, ponecháme-li ho jeho pudům a instinktům. To všechno dnes ví člověk, který staví, a zdá se mu, že minulost jenom proto už dříve neskončila v zápletkách a katastrofách, protože i ona se živila minulostí. Příroda jest ve *stavu čekání*, v plánu uzpůsobená k tomu, aby se dala v naše ruce, aby byla obdarována naším duchem a aby takto z nás vyvstala jakožto dílo, v němž teprve nyní se stala sama sebou. Stavěti znamená pro nás uskutečňovati nějakou myšlenku z nejhlubšího poznání a lásky k věcem a látkám, myšlenku, která jest svobodně pojata a načrtnuta a přece jest ve věcech *hmořně* založena; která by jimi za žádných okolností dialekticky nebyla zplozena, která však jsouc jim jednou uštědřena, dává jim jejich svobodu, jako by byly na tento svůj *nový* život už odedávna čekaly. Na místo skromného „nechatí růsti“ a hrubého „dělání“ známe my pokornou

lásku k věcem. K novému mistrovskému postoji náleží toto vše: Moudrý pohled, který vidí, co látky mohou splnit a po čem lidé touží, obratnost ruky, která utváří aniž znetvořuje, hloubka i výše svobodně pojaté a přec už předem utvořené myšlenky, z níž by doba mohla vyrůstat tak, aby za to stálo v ní žít. Myšlenka však není ideál, nýbrž v tvaru *silný* a tvary *bohatý* úhrnný obraz organisace, jejíž jednotlivosti byly už spolu darovány v myšlence, vybaveny vši jasností podoby a *rozmanitostí* obsahů.

V pravý čas se dostává světu podobenství stavitelského umění, neboť národové chystají se všude k velikým stavbám. Slova, která dosud byla známa toliko u inženýrů a stavitelů, stala se velikými tematy v politice a hospodářství; každý mluví o plánech a projektech, o stavbách a dílech, a státy začínají hledět na své rozlohy jako na stavební místa. To jest správné a těší nás to. Ale lidé, kteří se tu přes noc stali staviteli,

nevyučili se svému řemeslu a co až dosud z jejich díla jest viděti, jest zhudlařeno. I ten veliký a v tak mnohých věcech sympathický pokus o konstrukci nového Ruska děje se, jak se konec konců zdá, přece jen zase dědečkovskými pochody násilného „dělání“, a co se jinde tu a tam zkouší, to není o mnoho lepší. Není též důvodů, aby se tajilo, že na př. veliké dílo vnitřního osidlování Německa, které ve svém prvním oddílu obohatilo velkoměsta o statisíce nájemných kasáren a které nyní tu velkoměstskou spoustu vleče na venkov, slibuje státí se prací zhudlařenou.

Ještě by se vše dalo napravití. Doba jest ještě zralá a lidé jsou ochotni, pozorují-li, že bude jinak. Prostředků tu ještě trochu je a především hojnost talentů; celá generace, která by nejen ráda stavěla, ale která by to také dovedla. Ještě by byl čas uchýliti se stranou ze všeho toho zmatku, ještě teď klidnou prací začítí plány, pečlivě je vypracovati a přísně přezkoušetí a dělatí všechno

to množství věcí, kterých jest nezbytně třeba k trvanlivé stavbě. Neštěstí jest jistě už veliké, ale stalo by se nedozírným, kdyby se začalo – a ono už se začalo – improvizovat, vkládat poslední rezervy do věcí, které by byly špatně založeny, zkoušeti zde něco a onde něco, co by se k sobě nehodilo a ničím nebylo. Nového půdorysu a plánu jest nezbytně třeba, a nikoliv programu nouzových prací, v nějž nikdo nevěří, protože už i poslední přidavač vidí ty rozpaky. Všechno by se ještě dalo napravit, jen kdyby lidé chtěli.

Zdá se však, jako by nechtěli. Politikové a strany nechtějí, úřady by nemohly, ani kdyby chtěly, a vzdělanci nic nepochopili. Zájemci se vzpírají. Vyhledky jsou tedy špatné. Vzpomínáme si, že dějiny mohou se též nezdařit a selhat; vždyť se zdá, jako by každé epoše byla vždy nabídnuta její dobrá možnost jako jedna ze všech těch velkých nabídek lásky, jež Prozřetelnost činí lidskému

srdci, a jako by běh dějin byl výrazem toho, zda lidé tyto nabídky přijali či odmítli. To právě činí dějiny tak těžkými, že lidé mají plnou moc v nevýslovném rozhorčení a zaslepení tu dobrou možnost odmítnout: Já nechci, aby se teď vše napravilo, poněvadž by to pak bylo dobré. Jakási temná moc v národech usiluje k temnotě, a dobro staví se jí v cestu s onou *prosebnou mdlobou*, již odmítnouti znamená sebe odsouditi.

Zde jest dobře přičiněti na konec výstrahu. Dilo, jež musí býti vykonáno, jest veliké a těžké a má mnoho nepřátel. Nejhorším nepřítelem mohlo by se však státi samo sobě, neboť má v sobě jako všechny veliké stavby ono strašlivé pokušení nadsazení. Žádná myšlenka neztratí tak lehkou svou míru jako myšlenka mohutné stavby, a proto nic není tak ohrožováno katastrofami jako ony docela velkolepé stavební podniky lidstva.

Ke skutečné znalosti stavění náleží též věděti o vlastní mezi, a k skutečné stavitelské zdatnosti

náleží též uskrovnění se vůči tomu, co jest mimo. Není projektu díla, který by směl obsáhnouti celý lidský život. Jen určitá část tohoto života jest stavebním pozemkem a jen ta může nésti díla; měřena na celku života jest malá a úzká. Jest dobře a jest třeba, aby kolem ní se rozkládalo široké pásmo, které zůstane prosto stavby a díla, neboť vyjasněný řád žádá si tohoto neuspořádaného prostoru jakožto místa pro to, co přijde a co minulo, pro to, co není hotovo a co jest možno, místa pro spánek a sen, místa pro soukromí, lásku, přírodu a zemi, iniciativu a zapomenutí. Nadto jest stavění věcí muže a jest to konec. V dokonale vyjasněném řádu odchází život z času, stává se chladným a konečným, a mohlo by se říci, že by v řádu zemřel, podobně jako umírá v dokonalé uvědomělosti.

Zde bychom zase potřebovali něco, čeho nemáme, totiž dobrého poučení o tom, jak skutečnost vyhlíží a jaká jest a jak dalece vůbec jest

přístupna myšlenke řádu. V základě byl to přec právě pozitivismus a materialismus, kteří nesmírně přecenili schopnost světa k hladkému pořádku, a dnes se nám vtírá opačná myšlenka, že skutečnost je věčným chaosem, který jen s odporem snáší pořádající myšlenky a je vždy novou revolucí seřásá. Jistým se zdá, že věci jsou osamělejší, nežli jsme mysleli, a že skutečnost jeví se smělému a otevřenému pohledu jako řada neslučitelných věcí, které jsou vedle sebe bez kontinua. I bude to, hledíme-li k celku, jen několik míst, na nichž se nám objeví dokonalý řád, a nic tomu nenasvědčuje, že by i třebas jen ono úzké území díla mohlo zcela v řád přejíti. To ale nebude špatné, neboť těchto několik málo míst bude s to vésti a utvářeti celou dobu. Bylo tomu tak odjakživa a zůstane to tak, že lidé stavějí své chrámy, v nichž co jest nejasného se uvádí v řád. Moderní radikalismus pořádku – dnes jest to především radikalismus komunistický – přehlíží

tuto komickou složku světové struktury, a taťo se mstí tím, že tyto moderní projekty řádu a pořádku s nevyhnutelnou komikou sama zvrací a poráží. Kdo však to myslí vážně, musí právě v době, kdy naše plány stávají se objemnějšími a do jisté míry nevyhnutelnějšími, pečlivě hleděti na to, aby nepřekročovaly svatých a neporušitelných mezí, které jim byly vytyčeny od věčnosti.

Doplňky.

K lepšímu porozumění tohoto kursu, aby se vám „Staveniště Evropy“ zkonkretnilo a rozšířilo do všech možností moci duchovní, světské i svobod jednotlivců, třeba si přečtí *Hymnu Tomu, jenž co nevidět přijde*, jež jest vyňata ze sbírky *Mysterios* od José Severiana de Resende (přeložena byla do češtiny a vytištěna v Napoleonském Kursu, vydaném v srpnu 1925 ve Staré Říši), pak v Arších 34. (k Letnicím 1936) delší článek *Církev zítřka* od A. Delacoura a v těchže arších 34. článek přílehlý k předšlému „třetí říši“ od Alexandra Marc-a, nadepsaný *K novému řádu*. To si tedy přečtete jako doplňky. Takové básně v dobách vesměrné úzkosti mysl vzpruží, srdce povznesou; naděje nabudou nové síly, a dlouhočekání těch, jimž Moc a Řád nepřestávají býti zářnými a bytnými principy ani v tomto časném Vyhnanství a v pobývání mezi zřejmými, schválnými, úředně příznávajícími se pitomci, dostane svou potravu, řekněme nové pole činnosti (a když ta bude, co chcete ještě k zachránění „situace“?) v duchu a pravdě.

Kurs třicátýřetí

---

v květnu léta Páně 1936

Přeložil František Pastor pro pořadatele a vydavatele Kursů Josefa Floriana ve Staré Říši. Podle osnovy Ant. Lískovce vytiskla knihtiskárna Viktora Dvořáka v Mor. Budějovicích. Na skladě u Marty Florianové ve Staré Říši na Moravě. - Deo gratias.

